

Psihodinamska znanja u psihijatrijskom i kulturnom ozračju Osijeka

Nikola Mandić

Klinička bolnica Osijek

Pregled
UDK 615.869
Prispjelo: 15. veljače 1993.

Autor u radu prepoznaje utjecaj učenja Sigmunda Freuda i psihoanalize na osječki psihijatrijski i širi kulturni krug. Milan Bednić, Ivan Glavan, Atif Maglajić i današnji psihijatri Osijeka prihvaćali su i razumijevali psihoanalizu, a u širem kulturnom ozračju isticali su se Đuro Richter i Hugo Krieshaber. Posebno mjesto u radu zauzima Oscar Nemon, jedan od najvećih jevrejskih kipara, rođeni Osječanin.

Autor raspravlja o ranijim i sadašnjim dometima razvoja psihoanalize i psihoterapije na osječkom području. Nalazi da se na stabilnim temeljima učitelja u Osijeku danas razvila psihodinamska škola i da ta škola ima značajan i snažan utjecaj na ukupno funkcioniranje Psihijatrijske bolnice.

Ključne riječi: psihoanaliza, osječka psihijatrija, osječki kulturni krug

Poznavanje ljudi dugo vremena nije imalo znanstvene poglede i bilo je vezano uz intuiciju i subjektivno iskustvo pojedinaca. Akademski psihologija bavila se samo proučavanjem fiziologije čula, ali razumijevanje ljudskog karaktera, dakle, ono što se od nje ponajprije očekivalo ostavljala je po strani, navodi dr. Milan Bednić, Osječanin koji je živio od 1894. do 1956. godine (1).

Tek sredinom druge polovice 19. stoljeća, francuski psihopatolozi proučavaju neke zagonetne psihološke probleme i daju poticaj za daljnje istraživanje. Charcot pokazuje da histeričke kljenuti nisu uvjetovane živčanim mehanizmima, nego da su u stanovitaj mjeri ovisne o volji i da se u hipnozi mogu ukloniti i umjetno izazvati. Bernheim u Nancyju istražuje sugestiju, a Janet govori o rascjepu ličnosti i bavi se eksperimentalnom psihologijom. Sigmund Freud nastavlja i produbljuje to istraživanje i izgrađuje znanstveni sustav koji naziva psihoanaliza. Prvi znanstveni rad objavljuje s Breuerom 1895. godine. Psihoanaliza je u medicinsku psihologiju uvela pojam nesvjesnog i proučava nesvjesne mehanizme. Psihoanaliza istražuje i raskrinkava prikriveni dio duševnog života i ispituje psihičku povezanost simptoma neuroze sa u »nesvjesno« potisnutim afektima. Sigmundu Freudu područje nesvjesnog duševnog života postaje glavnim predmetom istraživanja. Psihoanaliza je psihologija nesvjesnog dijela ličnosti. U podsvijesti potisnuti afekti nipošto ne miruju, nego se usprkos ili baš poglavito zbog čovjekova otpora neugodno nameću i često očituju u raznim maskiranim oblicima. Nesvjesno i potisnuto ima specifičnu dinamiku. U nesvjesnom uklješteni afekti mogu sebi dati oduška u obliku nemotiviranog strahovanja, prisilnih

misli, nesanice, glavobolje, seksualnih smetnji, histeričnih napadaja i nebrojenih drugih simptoma, koje ogromno područje nesvjesnoga duševnog života čine pristupačnim znanstvenim istraživanjima. Psihoanaliza neurozu smatra posljedicom nesvjesnog sukoba između nagona i kočenja. Ta borba se odvija u nesvjesnom i ostaje neriješena. Psihoanaliza smatra da sa svojim kompleksima uspješno može zagospodariti samo onaj koji se ne boji slobodno im pogledati u lice. Zato psihoanalitička terapija nastoji da bolesnik potisnute ili možda već davno zaboravljene doživljava pomalo vraća u svijest, tamo ih proradi i to po mogućnosti sublimira. Ovo su usvojena znanja iz područja psihoanalize dr. Milana Bednića.

Bednić govori o omaškama, zaboravljanju određenih sadržaja, o snovima i slobodnim asocijacijama, pa zaključuje da je Sigmund Freud izveo veliko djelo, koje nije samo obogatilo, reformiralo i produbilo naše znanje o mnogim zagonetnim psihičkim fenomenima, nego je poslužilo i kao nadasve plodonosni putokaz mnogim kasnijim istraživanjima. Jezgra psihoanalize nije ograničena po svojoj vrijednosti ni geografski ni vremenski. Istina je, kako navodi Bednić, da su filistarski moralisti, mnogi liječnici i psiholozi pružili otpor učenju Sigmunda Freuda.

Bednić dinamiku terapijskih učinaka psihoanalize tumači prijenosom – emocionalnim odnosom bolesnika prema liječniku- terapeutu i taj se odnos uvijek nanovo pojavljuje u raznim reakcijama bolesnika tijekom terapije, kao naprimjer u fantazijama, snovima, omaškama itd., i u tim reakcijama psihoanalitičar igra različite uloge, sada ulogu majke, sada ulogu oca itd.

Dr. Milan Bedenić, Osječanin, bečki student medicine, pohađao je psihoanalitičke seminare kod Paula Schildera na Wagner-Jaureggovoj neuropsihijatrijskoj klinici u Beču i upoznao postavke psihoanalize i prakticirao psihoanalizu. Od 1914. do 1923. godine bio je u stalnom kontaktu s psihoanalitičkom školom. Tada se priklanja Alfredu Adleru, istražuje interpersonalno i okolinsko i posvećuje se duševnoj higijeni, stvarajući psihologijsku pedagogiju. Vraća se u Osijek 1927. godine, radi u Školskoj poliklinici, otvara savjetovalište za probleme mladeži, a 1932. godine formira Dispanzer za duševno zdravlje.

U svojoj knjizi »Duševna higijena u svakodnevnom životu«, u redakciji Duške Blažević (drugo popravljeno i dopunjeno izdanje izašlo je 1964. godine), dr. Milan Bedenić pripisuje veliku zaslugu psihoanalizi što nas je upoznala s nesvjesnim područjima ličnosti koji motiviraju čovjekovo vladanje. Ona je time pridonijela mnogo boljem razumijevanju ljudskih čina, a indirektno i boljem razumijevanju međuljudskih odnosa. Emocionalna iskustva u djetinjstvu značajna su za razvoj ličnosti. Sigmund Freud je tumačenjem razvoja libida umanjio granice između normalnog i abnormalnog. Upozorio je da dinamika svake psihoterapije leži u emocionalnom »prijenosu« bolesnik-terapeut. Psihoanaliza je pokazala da je ličnost vrlo složena i dinamična. Razvoj ličnosti je uvjetovan borbom suprotnosti u njoj samoj.

Međutim, u toj knjizi Bedenić se kritički osvrće na učenje Sigmunda Freuda pa kaže da čovjek nije toliko kompliciran, da se zapostavlja svjesno, aktualne egzogene i socijalne čimbenike, te da psihoanaliza dugo traje i da tretira mali broj pacijenata (1).

Drugi liječnik i prvi neuropsihijatar u Osijeku, organizator neuropsihijatrijske službe u Osijeku, prim. dr. Ivan Glavan u svojoj knjizi »Živčane bolesti« (četvrto izdanje iz 1963. godine) u desetom poglavlju: Psihoterapija od 310 do 329 strane, tri stranice teksta posvećuje psihoanalizi.

»Psihoanaliza ili analiza duševnih zbivanja nauka je bečkog psihopatologa Sigmunda Freuda o psihološkom razglabanju duševnih procesa i o metodi uzročnoga rješavanja neurotičkih problema u vidu psihoterapije«. Glavan dalje navodi da psihoanaliza nastoji da privede svjesnome »JA«, da »JA« taj materijal primi, asimilira, integrira i sintetizira. Tvrdi da i sam Freud psihoanalizu smatra »psihologijom dubina«, za razliku od »psihologije površina«. Glavan povezuje učenje Sigmunda Freuda i Annie Freud i dovodi ga u vezu s učenjem Stjepana Betlheima. Navodi da Freudovo učenje ima u svijetu mnogo ushićenih pristaša ali i mnogo ozbiljnih stručnih protivnika. Psihoanalizi najviše prigovaraju, kaže Glavan, da je u postupcima jednostavna i premalo kritična. Tumačenje snova u simbole odviše je subjektivno i svojevoljno, a infantilna seksualnost nema toliko utjecaj na duševni život čovjeka, naročito djece i omladine, velika je, ali se ne može u svakom sisanju dojenčadi vidjeti sakrivena seksualna želja ili erotičko zadovoljenje. Neke pristaše psihoanalize išli su u svojim tumačenjima tako daleko da su i nauku, umjetnost i kulturu, religiju

itd. svodili na seksualnost (pan seksualizam). Upravo su time samoj psihoanalizi mnogo naškodili, navodi Glavan (2).

Dr. Ivo Glavan, praški pa pariški đak, osobni poznavalac Babinskog, Janneta i vrhunskih neuroloških suvremenika onoga doba, oslobađa psihijatrijske bolesnike lanaca u Osijeku 1940. godine, rukovodi Odjelom neuropsihijatrije do 1963. godine, orijentiran je isključivo prema neurologiji, pa mu studije i razmišljanja nisu tako tečna kao kod Milana Bedenića kada se radi o psihoanalizi i psihodinamici uopće.

Briga za psihijatrijskog bolesnika mnogo je bolja i ona se razvija od 1874. godine, kada je u Osijeku osnovana soba za umobolne do slobodnoga Neuropsihijatrijskog odjela 1940. godine. Metode liječenja psihijatrijskih bolesnika više su organskog nego psihodinamskog i psihosocijalnog pristupa. Utjecaj organske psihijatrije u Osijeku ostaje snažan sve do 1963. godine i dominantni je pristup u dijagnostici i terapiji duševnih bolesnika. Meduna je 1937. godine posjetio sobu umobolnih u osječkoj bolnici i aplicirao prvi kardijazol šok na psihotičnom bolesniku. Sve ovo govori da utjecaj Freuda, Abrahama, Ferenzija, Jonesa, Ranka, Sachsa i Eittingtona, Beča, Berlina, Budimpešte, Londona i drugih nije bio tako snažan za osječku psihijatrijsku misao kao što je bio utjecaj neuroloških škola iz istih centara.

Tek razvojem Centra za mentalno zdravlje u Zagrebu, intenzivniji je utjecaj psihodinamske škole na osječki psihijatrijski krug. Dinamika učenja, istraživanja i prakticiranja psihodinamske psihijatrije, vođene u Zagrebu po Stjepanu Betlheimu, a kasnije i Duški Blažević osjećala se i u Osijeku.

Psihodinamski pristup u razumijevanju i liječenju psihoneuroza i psihosomatskih bolesti postaje dominantan. U Osijeku se prate sva zbivanja iz područja psihoterapije od 16. listopada 1968. godine, kada se za vrijeme održavanja 3. kongresa neurologa i psihijatara Jugoslavije osniva Udruženje psihoterapeuta Jugoslavije. Prije toga bila je 1965. godine osnovana Sekcija za psihoterapiju u Hrvatskoj, pa tako Osječani sudjeluju na seminarima psihoterapije u Mokricama 1966. i 1968. godine.

Udruženje se zalaže za razvijanje i usavršavanje psihoterapije i psihoterapijskog pristupa duševnom bolesniku. Inzistira se na edukaciji iz psihoterapije studenata medicine, liječnika opće medicine, liječnika drugih specijalnosti, psihijatara, psihologa, pedagoga, socijalnih radnika i drugih zdravstvenih suradnika. Inzistira se na međunarodnom psihoterapijskom povezivanju i istraživačkom radu iz područja psihodinamike.

Samo nekoliko mjeseci kasnije, Atif Maglajlić iz Osijeka, 22. veljače 1969. godine piše pismo Duški Blažević s popisom sedam liječnika, dva psihologa i jednog socijalnog radnika, koji su spremni za uključivanje u psihoterapijsku sekciju Zbora liječnika Hrvatske. Tada je jedan liječnik iz Osijeka, dr. Vlado Balentić iz Odjela za neuropsihijatriju, određen za stalnu korespondenciju između Osijeka i Zagreba u području psihoterapije. Maglajlić u pismu navodi da u Osijeku postoje

sistematizirane stručne službe za ovo područje, no da se do tada napravilo malo i traži više. Na psihoterapijskim sastancima u Zagrebu redovno prisustvuju liječnici iz Osijeka. Tako se u Osijeku govori o refleksijama sastanka iz 1969. godine na kojima su prisustvovali Pražić, Koretić, Buranji, Hudolin, Blažević, Jović, Klain, Lang i drugi na kojima se govorilo o transferu, kontratransferu i prvim iskustvima u radu s grupom bolesnika.

Od tada je u Osijeku psihodinamski orijentirani psihijatar angažiran na organizaciji skrbi oboljelih od neuroza.

Pojavljuje se veći interes liječnika za psihodinamiku, pa do 1988. godine, kada se u Osijeku organizira samostalna Psihijatrijska klinika, Osijek ima četiri liječnika sa završenim postdiplomskim studijem iz područja psihoterapije od kojih je jedan i doktor znanosti.

Paralelno s individualnom izobrazbom i prvim počecima psihoterapijskog djelovanja u Osijeku s oboljelima od neuroze, psihosomatskih bolesti i psihičkih poremećaja u djece i adolescenata, a kasnije i s oboljelim od psihoza, Osijek postaje škola psihodinamske psihijatrije, čiji su nastavnici profesori medicinske psihologije iz Centra za mentalno zdravlje u Zagrebu. U razdoblju od deset godina, od 1975. do 1985. godine, u Osijeku su održana 64 seminara iz područja psihodinamike. Organizatori seminara u početku su bili nastavnici iz Zagreba a kasnije su se postupno uključivali kao predavači i voditelji seminara liječnici iz Osijeka. Seminare je posjećivalo 19 edukanata iz Osijeka i okolice Osijeka. Paralelno s tom edukacijom svi liječnici opredijeljeni za psihijatriju kroz dvije godine bili su u didaktičkoj analizi dr. Ljiljane Moro. Rezultat tih aktivnosti je formiranje najprije odsjeka za psihoterapiju, a od 14. travnja 1988. godine i Kliničkog odjela za neuroze i granična područja. Tada se iznova osjetila potreba za nastavak psihoterapijske edukacije iz više razloga. Jedan je bio da se utemelji novonastali odjel za psihoterapiju radom i učenjem, a drugi da se obnovi do tada naučeno tijekom 13-godišnjih osječkih seminara znanje iz područja psihodinamske psihijatrije i da se organizira i da profunkcionira osječka radionica za psihijatre, specijalizante psihijatrije, terapeute iz drugih mjesta, liječnike opće medicine i medicinske sestre. Dr. Eugeniya Cividini-Stranić je podržala ova razmišljanja i želje i prihvatila se mentorstva nad daljnjom edukacijom. Nastali su novi seminari s tematikom iz teorije i prakse psihoterapije, individualna i grupna konzultacija i ponovno mala didaktička grupa, koja je radila jedanput mjesečno u petak i subotu a imala je 16 edukanata.

Jednogodišnji rad grupe razvio je bogatu grupnu psihodinamiku i brojne interakcije koje se osjećaju u radu Psihijatrijske klinike.

Stalno su se rađali i rađaju se novi poticaji za učenje, pa je tako osnovana i edukacija kroz superviziju a u Osijeku je formirana i Balintova grupa u radu s medicinskim sestrama.

U Osijeku se sada nešto brže i lakše može učiti psihoterapija i prenositi znanje na mlađe.

Budući da je Sigmund Freud svojim radom i otkrićem pokretač duhovne povijesti, moderne filozofije, literature, filma, kazališta, likovne umjetnosti, tvorac moderne seksualnosti te budući da psihoanaliza nije monopol ni psihijatra ni filozofa, ni umjetnika (3), tražili smo širi interes osječkoga kulturnoga kruga za Sigmunda Freuda i znanstvenike njegovog »prstena sedmorice« i psihoanalizu uopće.

U »Osječkoj bibliografiji« Marije Malbaše (4) nalaze se samo dva rada koja naslovom utječu na te utjecaje. Đuro Richter 1934. godine objavljuje rad »Kritika materijalističke psihologije, osnovana na bazi Schopenhauerovih, Freudovih, Nietzscheovih i Adlerovih interpretacija«, a 1938. godine Hugo Krieshaber objavljuje pjesme pod naslovom »Društveni tipovi, ogledalo mana i slabosti ljudskih«.

Sigmund Freud je prvi počeo primjenjivati psihoanalitičku teoriju u proučavanju stvaralaštva. Djelotvornost nekog umjetničkog djela može se analizirati samo u odnosu između promatranog djela i subjekta koji ga percipira. Stvaralaštvo, jedna od najpoželjnijih i najbitnijih, jedinstvenih čovjekovih sposobnosti može se proučavati u četiri međusobno ovisna područja: stvaralačko djelo, stvaralac, stvaralački proces i publika, koja ima posebno značenje za stvaralaštvo u raznim granama umjetnosti (5). Oscar Nemon, jedan od najvećih i najznačajnijih jevrejskih kipara u svijetu, rođen je u Osijeku 1906. godine. Počeo je modelirati još kao učenik u Osijeku. Privlačile su ga lijepe ruke njegovih kolegica i glave kolega. Nakon završene mature pošao je u Beč gdje je usavršio svoj mladački talent na umjetničkim akademijama.

Već tada su ga zapazili umjetnički krugovi zbog njegovog izuzetnog talenta. S velikim analitičarem Sigmundom Freudom upoznao ga je Paul Federn.

Poznato je da se Sigmund Freud branio ako bi ga umjetnici, bilo kipari, slikari ili fotografi željeli za objekt svoje umjetnosti. Samo nekolicini je uspjelo da ga portretira i to samo onda ako mu se umjetnik približio na jednostavan način i direktan način (6). Mladom Oscaru Nemonu uspjelo je uspostaviti kontakt s Freudom. Počeo je sa studijama: crteži i skice, dok nije stvorio tri poprsja, jedno drveno, jedno kameno i jedno brončano. Sigmund Freud je izabrao drveno, drugo je uzeo njegov brat a treće dr. Heinrich Meng iz Basela.

Nakon toga ovaj umjetnik je počeo raditi skice za sjedeću figuru znanstvenika prirodne veličine. Figuru je završio 1936. godine.

Anonimni darodavac ju je poklonio, u bronci načinjenu, njujorškom Institutu za psihoanalizu.

Teddy Kollek, gradonačelnik Jeruzalema, vidio je ovu figuru u originalu u Londonu. Jako ga se dojmila, pa budući da je na Jeruzalemskom sveučilištu otvorena katedra za psihoanalitičke znanosti, pomislio je da bi bilo poželjno ako bi se našao darovatelj za tu statuu. Oscar Nemon od 1939. godine živio je u Londonu. Bio je osobni prijatelj Winstona Churchilla. Stvorio je njegova nebrojena poprsja, kipove u naravnoj veličini i plakete. Churchillova statua nalazi se u Engleskom par-

lamentu, u Guild Hall London, po jedna u Bruxellesu, Luxemburgu i Mexicu (7).

Oscar Nemon je održavao komunikaciju s Osijekom. Osijeku je poklonio spomenik »Žrtvama fašizma«.

Poslije njegove smrti 1985. godine osječka psihijatrija i Galerija likovnih umjetnosti pokazivali su interes za otkup originala statue Sigmunda Freuda, no zbog malih nesporezuma, više u Osijeku nego s nasljednicima Oscara Nemona, statua nije stigla u Osijek. Razmišljanja su i dalje prisutna o dolasku te statue u Osijek.

Oscar Nemon je želio da ta statua bude u njegovom rodnom gradu.

Za širi kulturni krug Osijeka ostalo je samo predavanje u Gradskoj knjižnici u Osijeku na temu »Sigmund Freud i psihoanaliza« koje je održano 1989. godine. Predavač je bio autor ovoga rada, a bilo je više od stotinu slušatelja.

Andrien de Mecüs, kritičar umjetnosti, za Oscara Nemona je napisao da se želi ograničiti samo na portrete i izdvojiti svoja djela osobnog monumentalnog karaktera. Naime, Oscar Nemon se osim portretima bavio i skulpturama idejnog karaktera. U portretnoj umjetnosti kao naročitoj vrsti umjetnik nije više slobodan jer se nameću i zahtjevi javnosti. »Umjetnik mora poznavati svoj model« kaže Mecüs, »mora na njegovu licu uhvatiti tajnu njegovog najintimnijeg karaktera i pronaći masku koju nama svima, a da i nismo svjesni, nameću odgoj i običaji društvenog života. Svaka je umjetnost proizvoljna i ona se upravo očituje u preobražavanju banalnih stvari u poeziju. I portret je čista umjetnost, izbor mašte i misli, a umjetnik je psiholog i kreator ujedno, no uspjet će samo utoliko ukoliko će ostati vjeran svome modelu, no tumačeći ga slobodno dajući naslutiti u realnosti mnogo više od toga nego što se može primijetiti na običnoj fotografiji«, riječi su koje je Mecüs napisao promatrajući portrete znamenitih lju-

di: Freuda, Alexandra-bečkog otologa, Ferenzija i drugih, kao djela Oscara Nemona na izložbi u Bruxellesu.

Poprsje Sigmunda Freuda napravljeno je 1931. godine u Beču, a na zahtjev Bečkog psihoanalitičkog društva za 75. godišnjicu života Sigmunda Freuda. Oscar Nemon je 1936. godine izradio sjedeću figuru Sigmunda Freuda u spomen 80. godišnjice njegovog života. Radio je i brončane plakete Sigmunda Freuda pa se misli da u Zagrebu Ervin Adler posjeduje jednu takvu plaketu.

ZAKLJUČAK

Prihvaćanje psihoanalize i utjecaj psihoanalize i učenja Sigmunda Freuda i njegovih učenika na psihijatrijsku i širu kulturnu sredinu u Osijeku bilo je s oscilacijama ali u kontinuitetu sa snažnijim interesima na oba područja, usko psihijatrijsko i šire kulturno.

Biologijski pristup u medicini, materijalistički u poimanju svijeta, te prihvaćanje psihoanalitičkog sustava, izgleda da su u korelaciji s osječkim psihijatrijskim i kulturnim ozračjem.

LITERATURA

1. Bedenić M. Duševna higijena u svakodnevnom životu, Medicinska knjiga Beograd – Zagreb, 1964; 21-23.
2. Glavan I. Živčane bolesti, Medicinska knjiga Beograd – Zagreb, 1963; 310-29.
3. Martinović Ž. Psihoanalitička proučavanja književnog stvaralaštva. u: Psihoanaliza i književnost, urednik Ž. Martinović, Dječje novine Gornji Milanovac, 1985; 12 – 41.
4. Malbaša M. Osječka bibliografija, sv. i /1742 – 1944 / JAZU, Centar za znanstveni rad Osijek, 1981.
5. Martinović Ž. Žan Pol Sartr i psihoanaliza. u: Psihoanaliza i književnost, urednik Ž. Martinović, Dječje novine Gornji Milanovac, 1985; 263-305.
6. Pinterović D. Oscar Nemon, Osječki zbornik br. 19, 1967; 287-93.
7. Schwartz – Engelbert F. Oscar Nemon veliki Jevrejski kipar »Israel nachrichten«

Abstract

KNOWLEDGE OF PSYCHODYNAMICS IN THE PSYCHIATRIC AND CULTURAL CIRCLES OF OSIJEK

Nikola Mandić
Osijek Clinical Hospital

In the study, the author acknowledged that Sigmund Freud's teaching and psychoanalysis exerted a great influence upon the psychiatric and wider cultural circles of Osijek. Milan Bednić, Ivan Glavan, Atif Maglajlić and the present psychiatrists of Osijek adopted and understood psychoanalysis, while Đuro Richter and Hugo Kriesbacher won recognition in a wider cultural circles. Oscar Nemon, one of the

greatest Jewish sculptors and the native of Osijek holds a special place.

The author reported on earlier and present accomplishments in the development of psychoanalysis and psychotherapy in the Osijek area. He established that the present school of psychodynamics has developed on the firm grounds of those teacher's professional experience and that this school has a significant and strong influence upon the entire functioning of the Department of Psychiatry.

Key words: Osijek cultural circles, Osijek psychiatry, psychoanalysis
